

Багряний рейд

Про книгу

Максим Коломієць стає командиром рейдової групи УПА, яка з Волині скеровується на схід України. Група має завдання вербувати невдоволених радянським режимом людей, займатися агітаційною роботою, аби підготувати збройне повстання проти «совєтов». Та все пішло не так...

Андрій Кокотюха

БАГРЯНИЙ РЕЙД

Історія, написана вогнем

КЛУБ
СМЕЛОГО
ДОЗВІЛЛЯ

Андрій Кокотюха

Багряний рейд

РОМАН

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
2016

© Кокотюха А., 2016

© DepositPhotos.com / den-belitsky, обкладинка, 2016

© DepositPhotos.com / jojzik, den-belitsky, оформлення шмуцтитулів,
2016

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», видання
українською мовою, 2016

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», художнє
оформлення, 2016

ISBN 978-617-12-2013-3 (epub)

Жодну з частин даного видання
не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі
без письмового дозволу видавництва

Електронна версія створена за виданням:

Кокотюха А.

К59 Багрянний рейд : роман / Андрій Кокотюха ; передм. І. Патриляка. — Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. — 288 с.

ISBN 978-617-12-1459-0

Тільки-но зійшла з української землі німецька навала, як Совіти почали утиски й арешти. Серце Максима Коломійця обливалося кров'ю, коли він бачив, як паплюжать рідний край. Але й у відділі УПА, куди він пішов за покликом сумління, йому не довіряють. Бо він колишній міліціонер, радянський диверсант. А головне — чужий, бо Східняк: таке псевдо взяв собі нинішній повстанський командир. Він має серед бійців недруга, котрий тільки й чекає від нього помилки. Та саме групу Східняка відряджають у рейд на Лівобережжя, у глибокий тил радянських військ. Бойове завдання Східняка: закріпитися в тилу й організувати повстанських рух на Київщині. Скількох побратимів ховатиме Східняк і хто допоможе йому помститися?

УДК 821.161.2

ББК 84(4УКР)

Консультант: *Іван Казимирович Патриляк*, професор, доктор історичних наук, декан історичного факультету Київського Національного університету імені Т. Шевченка *Обережно! Ненормативна лексика!*

Дизайнер обкладинки *Едуард Новіков*

Дорогою на Схід

Для будь-якої армії, що оперує, послуговуючись партизанськими методами боротьби, рейди були і залишаються надзвичайно важливою формою діяльності. Бойові, розвідувальні, пропагандистські рейди широко використовувалися також і в Українській повстанській армії та збройному підпіллі ОУН аж до початку 1950-х рр. Свої рейди упівці проводили територіями України, Словаччини, Румунії, Чехії, Білорусі, Німеччини. Вони мали різне завдання, різну кінцеву мету.

Особливе місце серед них посідають рейди у Велику Україну.

Від моменту розгортання структур УПА її військове командування та політичне керівництво наполегливо намагалося розпалити збройну боротьбу за незалежність і закріпитися на територіях на схід від колишнього радянсько-польського кордону. Рейдові відділи проходили територіями Житомирщини, Київщини, Хмельниччини, Вінниччини, повстанські боївки у різний час проникали до Кіровоградської, Одеської та Дніпропетровської областей. Уже на початку лютого 1944 року начальник внутрішніх військ НКВС Українського округу генерал-майор Марченков змушений був констатувати: *«Ситуація на Правобережжі України ускладнює оперативну службову роботу наших військ. У звільнених від військ противника районах та областях є повстанські формування українських націоналістів, бандитські угруповання, які активно розгортають свою антирадянську діяльність. Протистояння наших військ з чисельними, гарно озброєними бандами неминуче»*.

Чергова книга Андрія Кокотюхи переносить читача до подій 1944 року, коли повстанське командування надзвичайно активно працювало над розгортанням антирадянського підпілля на Житомирщині та Київщині, намагалося поширити повстанський рух в наближених до столиці лісових масивах і навіть робило спроби проникнути в напрямку чернігівських лісів. Сюжет книги — це тісне сплетіння переспіву з реальних подій (які відбувалися з різними людьми в різний час) і невеликого художнього домислу автора.

В одних повстанських спогадах про рейд на Житомирщину читаємо: «Кожен вже знав про своє завдання, знав також, в який терен відходить, і до відходу кожен проводив час у роздумуванні над тим, як то закріпитися в терені, як розгорнути найуспішнішу революційну роботу (...) Ми хоч і знали, що терен, куди ми йдемо, здебільшого опанований ворогом, що треба буде багато зусиль, а то й жертв, щоб перебороти усі труднощі, закріпитися в терені, побудувати Організацію. (...) Ми йшли приспіненим кроком у напрямку на Схід, щоб за ніч зробити якнайбільше дороги (...) Обвішані вантажем, який складався, крім озброєння, ще з запасів харчів та літератури, ішли ми повільно (...) Ми зайшли до крайньої хати, з якої виблимувало світло тьмяного каганця. Хотілося зайти до хати не тільки тому, щоб розвідати про становище в терені і бодай трохи відпочити по тяжкій дорозі, але бажалося зустрічі з місцевими людьми, хотілося почути від них слово, відчути їхні настрої, довідатись про їхні болі й бажання. Бо ж серед цих людей, з ними і для них прийдеться нам працювати». За цими декількома реченнями зі спогадів невідомого повстанця під псевдо Вадим приховується цілий світ відчайдушних і жертвних людей; світ боротьби і мрій, про які ми ще так мало знаємо.

Андрій Кокотюха, спираюсь на реальні документи та невігадані історії, сконструював власну версію повстанського рейду. Читаючи описи маршів, спілкування повстанців між собою та з місцевим населенням у Великій Україні, мимовіль замислюєшся про те, що перед тобою не художній твір, а реальний повстанський звіт чи спогади про рейд на Схід. Головні герої, їхня поведінка, думки, обставини, в яких вони діють, надзвичайно точно передають реалії 1944—1945 років, а детективний доважок робить читання книги справді захопливим.

Іван Патриляк, доктор історичних наук, професор

Частина перша

Служба безпеки

З проникненням чуток про вплив на західноукраїнське суспільство прийнятих у Москві рішень про розширення прав союзних республік, особливо про наркомати Заксправ і НКО, з'явився серед повстанців розбрід, особливо серед рядовиків. Дехто казав, за яку ж таку самостійну Україну ми маємо боротися?

З доповідної записки до ЦК КП(б)У, березень 1944 року

Якщо члени оунівського підпілля та УПА не отримали звернення нашого уряду, ми будемо відповідати силою. Заставимо силою чи підкоритися, чи будемо знищувати.

З виступу секретаря Рівненського обкому КП(б)У Василя Бегми, червень 1944 року

(12—19 вересня 1944 року)

1

Волинь. Район Дубна, село Підгайне

Бій тривав майже годину.

Коломієць злостився — усе можна було скінчити значно швидше й навіть з набагато меншими втратами. Його бійців стало на сімох менше, тепер разом із командиром лишилося дванадцятаро. Чоту цієї осені сильно пошарпали, й Максим побоювався розформування та злиття з іншим підрозділом. Він зовсім не переймався, що в такому разі доведеться втратити посаду та піти заступником до іншого. За військовими званнями й керівними посадами в повстанській армії чотовий[1] на псевдо Східняк не ганявся.

Йому надали новий ранг лише три місяці тому, а до того воював звичайним рядовим козаком[2]. Влітку, коли ліси почали бомбувати з повітря, а потім послали проти лісової армії спеціально зняті з фронту піхотні частини, підсилені танками, артилерією, бронепотягами, військо зазнало значних втрат і дотепер зализувало рани. Саме тоді військові підрозділи групували наново і Коломієць отримав під командування спершу рій[3], а вже за три тижні — чоту.

Стрімке кар'єрне зростання Максим розцінив як вияв довіри. Якби йому не довіряли, він не лишився б в УПА. Минулого року його, засудженого за вбивство власного начальника, колишнього радянського міліціонера з Миргорода, закинули на Волинь із диверсійною групою. Потрапив у полон до відділу Хмари в лісі під Здолбуновом, unikнув розстрілу, пройшов перевірку вогнем і влився до повстанців. Пізніше його знову перевірили, вже в СБ[4], цього разу — ретельніше, навіть

довелося посидіти дві доби під арештом, доки слідчі з'ясовували обставини. Але обійшлося, згодом про нього Служба безпеки не згадувала.

Нині саме вона мало не зіпсувала ретельно продуману операцію.

Коломієць був дуже близький до того, щоб звинуватити в загибелі своїх хлопців, через яку довелося все зупинити, Дуная, командира відділу.

...Їхня сотня мусила перепочити після виснажливих боїв з військами НКВС та регулярними частинами Червоної армії, кинутими на підсилення. Фронт уже наближався до Західного Бугу, і радянське радіо гордо називало Волинь, як і решту України, звільненою від німецьких окупантів. Зараз тут був глибокий тил. Звісно, не для повстанської армії, й це неабияк дратувало радянське військове командування. Тож окремим наказом повстанці, яких називали не інакше, як бандитськими формуваннями, мали бути знищені ще до кінця року. Відповідної доповіді, кажуть, чекає особисто Сталін.

Але насправді не треба було спеціального наказу, аби воювати з повстанцями. Радянська влада не збиралася заплющувати очі на лісове військо та розгалужену підпільну мережу. Максим, воюючи тут уже рік, міг порівняти умови й погоджувався з побратимами, котрі мали більший досвід: *німаки* порівняно з *Совітами* створювали українському війську мало не курортні умови. Вони лише зрідка потикалися в ліси та намагалися без потреби не заходити у віддалені села.

Тож запеклі сутички у лісових масивах велися не з ними, а з радянськими партизанами. Вони домагалися контролю над лісами й хуторами, нахабно зайшовши на повстанські терени. Крім того, дошкуляла польська самооборона, котра, залежно від власної вигоди, могла взаємодіяти як з німцями, так і з червоними. Попри це українці могли контролювати окремі території й навіть запровадити власну, національну адміністрацію.

Результат: замість трьох фронтів, як минулого року, повстанська армія тепер, у сорок четвертому, воювала на двох. Проте легше від того не стало. Радше навпаки — там, де німці боялися навіть проїхати поруч, підрозділи НКВС нічого не стримувало. Витіснивши звідси німців й відновивши втрачену на кілька років владу, почали діяти на

теренах вогнем і мечем. Не рахуючись із засобами й застосовуючи силу навіть там, де часом її не було треба аж у такій потузі.

З огляду на це Коломійця найбільше цікавили, переймали й хвилювали водночас винищувальні загони. Інформацію про них збирала агентура СБ, і стало відомо: туди записуються добровольці з місцевих, переважно поляків. Звісно, командували підрозділами колишні червоні партизани та навіть червоноармійці, котрі виписувалися зі шпиталів. Їхню мотивацію Максим, колишній офіцер міліції, чудово розумів. Описати міг однією фразою: «Нема дурних». Мало хто хоче для себе продовження війни, а в шпиталі про неї починаєш забувати. Особливо якщо поруч — молоді сестрички, поранених годують, і навіть труять вошей, прожарюючи білизну. Звикнувши до нехай умовного, але миру, вчорашні поранені не дуже рвуться доганяти свої частити.

Винищувальні батальйони приймають за спасіння, бо це служба в тилу, з усіма приємними наслідками. Їх ставили на забезпечення. І хай навіть переводили на казармене становище — все одно стрибки[5] відчували більше волі та почувалися в більшій безпеці, ніж у регулярній армії.

Та лісові хлопці показували зуби. Від цього стрибки не впадали у відчай, зрозумівши помилковість вибору сторони. Вони ще більше лютували. Бо повстанці створювали стрибкам додаткові труднощі. Найперше — били не у відкритому бою, а з засідок, винищуючи колаборантів без милосердя й жалю. Ефективно протидіяти стрибки не могли, бо вояки з них виявилися не найкращі. Тож керівництво НКВС швидко знайшло їм ліпше застосування — грабувати місцеве населення.

Звісно, офіційно подібні акції називалися інакше. Отримуючи оперативну інформацію про села чи хутори, де люди збирають для повстанців харчі, одягу, а головне — взуття, командування відряджало туди загін винищувачів. Завдання: виявити ворогів та бандитських посібників, показово покарати та конфіскувати все, що знайдуть. Такі дії мусили паралізувати діяльність повстанських відділів на зазначеному терені. Бо зброю та боєприпаси вояки знайдуть швидше, ніж продукти й одяг.

До того ж залякати селян зайвий раз не завадить. Хай покарання буде показовим уроком для всіх, хто досі підтримує партизанів. Але

найголовніше — стрибкам давали вказані села на відкуп, дозволяючи брати все, що заманеться. Максим, як і решта командирів, уже знав: стрибкам нічого не платять, лише видають пайок, тож грабувати лояльні до повстанців села їм дозволяли в рахунок платні.

Одного такого видовища рік тому стало досить, аби Коломієць зробив остаточний вибір, повернувши зброю проти тих, у кого раніше служив і на кого працював.

Стріляючи в начальника міліції, він почасти зводив рахунки за знівечену долю сестри своєї загиблої дружини Оксани. Частково — вважав, що так очищає радянські правоохоронні органи від шкідників, котрі своїми діями лише компрометують в цілому правильну, істинно народну владу. Навіть уявляв себе на місці когось із вождів, Кагановича чи того ж товариша Сталіна, в яких повно справ і не доходять очі, вуха та руки до сумнівних, *нерадянських* елементів на місцях, десь у задрипаному Миргороді. Кілька табірних років не остаточно похитнули віру в радянську владу, хоч спілкування з зеками й табірною адміністрацією розвивали те, що інтелігенти з числа «ворогів народу» називали критичним мисленням. Волинське село, пограбоване на його очах червоними партизанами, і особливо — вбиті старі люди та згвалтовані молодиці, стало для Максима своєрідним рубіконом.

Він ступив туди ще завербованим радянським диверсантом, якому влада дала шанс, — а звідти вийшов внутрішньо готовий воювати з тією владою. Та прийняти повстанське псевдо Східняк.

Тепер ситуація вкотре повторювалася. У Підгайному, як донесла розвідка, на них чекали. Сотня Гомона могла перебути там якийсь час після недавньої сутички з регулярними радянськими частинами в районі Ківерців, де довелося відчайдушно йти на прорив, не даючи ворогові замкнути кільце. Від сотні лишилася заледве половина, в бою поранили самого Гомона. Але їм вдалося загубитися й навіть налагодити зв'язок з командуванням. Так їх спрямували сюди, під Дубно.

Попереду, в розвідці, рухалася чота Коломійця. Вони й наткнулися на зв'язкову, котра переказала: в Підгайному стрибки разом із «червонопогонниками» — так називали підрозділи НКВС. Розуміючи, що доведеться повертати назад, бо там уже ловити нема чого, Максим майже одразу змінив рішення. Після недавніх втрат кортіло поскубати

бодай когось, і тут «винищувачі» нагодилися вчасно. Маючи чималий досвід подібних операцій, він передав потрібне повідомлення й став табором у лісі, почавши підготовку.

Вони мали при собі рацію, німецьку «Telefunken»[6], вийшли на зв'язок і незабаром отримали наказ чекати. До ліквідації стрибків мав долучитися відділ Дуная. Акції проти загону НКВС — пріоритет Служби безпеки, і Східняк мусив координувати свої дії з ним. Треба було чекати щонайменше півдоби, хоч реалії внесли корективи: Дунай нагодився за добу. Все зрозуміло, як уже вийшло, претензій ніхто не мав.

Крім однієї.

За цей час «червоні погони» знялися й пішли з Підгайного.

Кусаючи губи від злості та відчуття поразки, Максим із трьома вояками особисто провів їх, ледь стримуючись, аби не порушити наказ і не атакувати. Звісно, дати прочуханки стрибкам теж треба. Але вдарити по *енкаведе* після недавнього розгрому — той реванш, якого Коломійцеві кортіло більше.

Та щойно нагодився Дунай зі своїми, знову все помінялося.

Виявляється, хтось помітив за цей час лісовиків, попередив «винищувачів». Служба безпеки не мала точної інформації про відправлений їм на підмогу підрозділ НКВС. Проте досвід підказував: якби повстанці постояли в околицях села ще довше, напевне дочекалися б карателів. Мало того, що втрачали перевагу несподіваного нападу — ще й змушені були б відбиватися.

Єдине мудре рішення за такого розкладу — починати негайно. Хай стрибки попереджені. Але ж, як відомо, у відкритому бою вони мало чого варті.

Східняк та Дунай чомусь не припустили одного — військові можуть повернутися.

Повернулися.

Прорахувати такий поворот Коломієць мусив.

Тим більше мав би передбачити це Дунай. Адже значно простіше зупинити й розвернути відділ, який відійшов недалеко, ніж відряджати окремий. Коли дізналися, що червоних помітили за десять кілометрів від Підгайного, часу на роздуми не лишилося, як і на суперечки, хто

зловив гав. Дунай мав вищі ранг і посаду, тому наказав Коломійцеві відрізати військових, поки його відділ візьметься за стрибків.

Рішення відчайдушне, та альтернатива — розвертатися, відходити вглиб лісу, навіть не огризнувшись. Можливо, іншим разом та за інших обставин Максим узяв би на себе відповідальність уникнути бою й шукати інших можливостей роздобути харчі, медикаменти, полагодити одяг, перевести подих. Недавня поразка свою справу зробила: повстанці рвалися в бій, аби випустити пару і бодай якось відігратися.

Зупиняти своїх Коломієць не міг і не хотів. Тому відділ пішов навперейми «червоним поганам». Бойовий порядок вибудували на ходу. Діяли злагоджено, звично. Сил, спритності та впевненості в собі додавала лють. Дуже кортіло відігратися. Розділилися на дві групи, обтекли дорогу з обох боків, і вчасно — колона з двох вантажівок не встигла дістатися до вузького місця серед лісу: пагорби з обох боків, ніби сама природа створила ворота перед в'їздом у село. Хай відстань критично близька, зупинити ворога найкраще тут.

Почали вчасно — разом із Дунаєм. Командири не домовлялися, повстанці вдарили саме в той момент, коли перший «студебекер»[7] заїхав у прохід між горбами. Вибухи та стрілянину червоні напевне почули, водій головної машини наддав газу, згори йому стукали по кабіні. Стрімкий ривок теж став у пригоді: Коломієць жбурнув гранату, мітячи просто перед нею. Рвонуло, шофер газонув, водночас крутнувши «бублика» вправо. Зупинився різко — друга машина, теж надавши швидкості, з розгону врізалася першій у кузов.

Оговтатися бійцям не дали. Тих, хто кинувся на землю, валили короткими чергами. Гранат повстанці мали небагато, всі використали, як має бути: ребристі «яйця» полетіли в кузови, в саму гущу зеленої людської маси. Повітря наповнилося криками болю, матюками, вигуками, котрі губилися в шумі бою. На ворога побігли з обох боків, та червоні швидко отямилася — все ж не вперше потрапляють у такі засідки, та й було їх більше. Огризнулися автомати, впало кілька вояків, решта відтягнулися, займаючи вигідніші позиції. Поки наново групувалися, солдати зайняли оборону, тримаючи вогнем периметр, а їхній командир, молоденький (Максим мимоволі відзначив — молодший за нього років на три) *старлей* почав командувати.

Зрозумівши, що зараз буде, Коломієць підповз до булавного[8] Чуба, збираючись віддати свій наказ — але той уже все зрозумів:

вогнем почав відсікати бійців від другого «студера». Колеса першого прострелили ще раніше, але другий лишався на ходу. Саме зараз старший лейтенант намагався під прикриттям вогню залізи в кабінку, аби здати назад. Звідти, де залягли Кошовий із Чубом, те місце прострілювалося погано. Поміняти ж позицію не вдалося — сержант-енкаведешник уже вирахував це, тож бійці за його наказом взяли під контроль небезпечний сектор. Далися знаки як менша чисельність повстанців, так і їхня виснаженість: у червоних, попри більші втрати, ставало сили перегрупуватися та частково паралізувати нападників, не даючи змінити позиції на вигідніші. З тих, хто наступав, повстанці швидко перетворилися на тих, хто обороняється.

Старший лейтенант тим часом діяв справді героїчно. Ніби пірнаючи між кулями, таки проліз у кабінку, за мить ревнув мотор. Здаючи назад, придушив одного зі своїх солдатів, але й далі вправно маневрував. Уцілілі бійці, побачивши — в старшого все виходить, почали поливати пагорби зливою куль, змусивши повстанців відступити далі від дороги. Поки Максима лихоманило в пошуках виходу, американська «полуторка» встигла виїхати на рівне, далі рухаючись задом, і солдати кинулися штурмувати кузов на ходу. Перехопивши погляд Чуба, чотовий побачив небезпеку: перша підбита вантажівка дороги не перегородила. Якщо зараз відчайдушний старлей вирішить прориватися вперед, до Підгайного, на допомогу стрибкам — йому це на повному ходу вдасться.

— Гранат не є! — гаркнув Чуб.

Замість відповіді Коломієць витягнув з кишені своїх галіфе «лимонку», прикинув на око відстань від їхньої позиції до машини, мить поміркував — і простягнув булавному гранату, попередивши:

— Більше — нема!

Кивнувши, Чуб хвацько перекинув свій ППС[9] за ремінь через груди на спину, стиснув гранату і вужем поплазував убік, втискуючись у землю якомога глибше. З дороги маневру побачити не могли, але Максим все одно почав стріляти, не так прикриваючи, як викликаючи вогонь на себе. Спрацювало: дружно сипнули з автоматів, він відповз трохи далі від краю пагорба, в бік лісу.

Тим часом солдати під прикриттям «полуторки» готувалися чи то до відходу, чи — як і припускав чотовий — до прориву. Помінявши позицію, він бачив вантажівку в русі, але частина пагорба ліворуч

закривала місце, де бовваніла підбита машина. Скільки часу минуло відтоді, як Чуб зник, — Максим не знав, в бою секунда видається хвилиною, а хвилина — годиною. Та враз із лівого боку вибухнуло, тут же заклубився густий чорний дим, і Коломієць у запалі стукнув кулаком по землі: є, вдалося влучити в бензобак. Тепер військові не мали іншого виходу — «полуторка» надала ходу, далі задкуючи, ворог нарешті відступив.

Тепер не було смислу ховатися. Нехай маленька, але перемога. Підвівшись і взявши напереваги свій ППШ, Коломієць побіг на поле бою, фіксуючи: повстанці брали приклад зі свого чотового, знову перейшовши в контратаку.

— Не стріляти! — гаркнув Максим, аж заболіло горло й він закашлявся. — Хай тікають! Лишіть!

Наказ мав сенс. Хоч «червонопогонники» відходили, проте їх все одно лишалося більше. Захопившись переслідуванням, піддавшись переможній ейфорії, повстанці ризикували потрапити в пастку. Відтягнувши їх за собою подалі від лісу, військові могли знову атакувати, і на рівному воюючи втрачали перевагу. Відкритий бій такими силами витримати не могли, їх знову змусять до відступу й тепер гнатимуть аж до самого села.

Командира почули. Пустивши навздогін вцілілим кілька прощальних черг, повстанці зупинилися, аби оцінити наслідки сутички. І тут на Максима чекав сюрприз: Чуб узяв у полон того самого зухвалого старшого лейтенанта.

Як це сталося, чому офіцер не відійшов разом зі своїми, для чого взагалі передав кермо іншому — Коломієць не розумів. Тому просто стояв посеред дороги, в диму, закинувши автомат на плече, і дивився на те, як булавний по-хазяйськи пореє полоненого. Пілотка з його недавно стриженої голови давно злетіла, польова гімнастерка розірвалася на плечі, пістолет уже підібрав один із повстанців. Старлей не говорив нічого, лиш скрикував, коли Чуб у черговий раз гатив кулаком то в живіт, то в лице. Булавний — до війни сільський коваль, відомий на весь Горохівський повіт, — бив зі знанням справи, розмірено, сильно й точно, бажаючи зробити людині боляче. Мимоволі Максим відчув до полоненого щось подібне до поваги: бачив такі-от розправи раніше десятки разів і завжди чув або матюки, або

прокльони, або прохання припинити. Цей же терпів, ніби побився з кимось об заклад і конче намагався виграти.

Попереду, з боку Підгайного, ще стріляли, але вже не так рясно. Видно, відділ Дуная в селі впорався. У тому, що не навпаки, Коломієць був упевнений. Тож глянув на охоплену вогнем «полуторку», підстрелених солдатів, яких уцілілі повстанці стягували до купи й роззували — чобіт ніколи не напасешся, з собою забирали все, знімали навіть з убитих своїх, не до сантиментів. Заразом побачив: втрати його відділу — не двоє, а троє вояків, ще двох поранило, Чуб — третій. Але велетень, здавалося, не зважав на біль у закривавленому лівому плечі. Орудював лівим кулачиськом, коротко замахуючись і зовсім не кривлячись, правиця тримала полоненого за карк.

— Годі, — мовив нарешті Максим.

Булавний не почув — або зробив вигляд, що не почув.

— Досить, я сказав! — підвищив голос Коломієць.

Чуб підкорився: розтиснув кулак, жбурнувши офіцера на землю. Той знову здивував: не знати, на що сподівався, але відразу порачкував убік, хоч шансів вирватися не мав жодних. Максим перегородив йому шлях, замахнувся ногою, та в останній момент щось втримало від сильного копняка: просто штовхнув носакон, не даючи піднятися.

— Де він тут взявся?

— Та вистрибнув, друже Східняк, — відповів булавний. — Мене самого шляк мало не трафив, як те побачив.

— Що побачив?

— Як тамтой москаль машину лишив, аби своїх прикривати. Іншим наказав відходити. Рукою махав. Котрий лишитися хтів — заледве не стрелив.

Зараз вони говорили, ніби старлея поруч не було чи він лежав мертвий.

— Герой? — спитав Коломієць, торкнувши полоненого носакон.

Той перекотився на спину, глянув на Максима, розпрямився й сів.

— Ні, — відповів, дивлячись знизу вгору.

— А хто?

— Старший лейтенант Колокольчиков.

Полонений говорив, ворущачи розбитими губам, кривився від болю. Але все одно почуте тут, серед диму, крові й трупів, сказане під супровід далеких одиночних пострілів прозвучало кумедно. Якщо не

сказати — наївно, ніби називала себе велика дитина. Хоча Максим на власні очі бачив реальний героїзм ворожого офіцера, і нічого дитячого в його поведінці не було.

Хіба — виклик.

Підлітковий.

— Років скільки?

— Тобі яке діло?

— Відповідай!

— Це вже допит? Не скажу — розстріляєш?

— Я тебе, курво, стріляти не буду, — втрутився Чуб. — Кулю на тебе шкода тратити. Рукою задавлю. Одною.

Булавний розчепірів могутню правицю.

Коломієць мазнув поглядом по закривавленому плечу побратима.

— Добряче?

— Не придумали на Чуба кулі, друже Східняк.

Приказку він придумав сам. І після кожного бою знаходив момент, коли її доречно повернути в розмову. Торкнувшись долонею рани, Чуб знизав плечима. А полонений раптом поліз у кишеню. В Максимовій руці миттю опинився автомат.

Але старлей укотре за короткий час їхнього знайомства повівся дивно. Виставив руку перед собою долонею вперед, зупиняючи ймовірну розправу, і витягнув індивідуальний пакет.

— На.

Від несподіванки Чуб труснув головою.

— Що?

— Перев'яжи. Чи російській перев'язочний матеріал тобі не підходить?

Коломієць мовив замість булавного:

— Годиться. Тримай, друже Чуб.

Той узяв бинт, знову знизав плечима, буркнув для чогось:

— Не допоможе, — і відійшов, аби зайнятися раною.

— Герой, — тепер Максим говорив упевнено, перейшов на російську. — Років скільки, питаю. Чи військова таємниця?

— Двадцять шість, — сказав той, трохи помовчав, додав: — Буде. Післязавтра. До училища ніколи не відзначав. А там порядок такий: командир вітав іменинників списком у їдальні. Давали додатковий кисіль.

Коломієць розумів — розмова почалася дивна і йде зовсім не туди. Але стриматися вже не міг.

— Як це — не відзначав? Звідки ти такий дзвінкий?

— Тверські ми, — серйозно мовив полонений. — Тепер з-під Калініна, там село є, Колокольцево. Не чув?

— Не чув.

Старлей цікавив Коломійця дедалі більше. Признався сам собі: за рік, що воює в повстанській армії, такого балакучого бранця бачить уперше. Тим часом він і собі запитав:

— А чому — дзвінкий?

— Колокольчиков. Колокольцево. *Колокола*, — пояснив Максим, тепер повторив українською: — Дзвони по-нашому. Церковні.

— Дурак, — пхикнув старший лейтенант, підводячись і тепер стаючи лицем до лица з Коломійцем. — Нема в нас у селі церкви. Бо нема Бога. А коли церква ще стояла, все одно дзвони ваші тут ні до чого. Квіти є такі — *колокольчики*. Їх довкола нашого села повно. Тим і славне, від того й назва. У нас половина села — Колокольчикови.

Не знати, чому, але таке пояснення Максима роздратувало. Він кинув погляд на своїх, котрі вже закінчили з чобітьми, зібрали зброю й тепер гуртувалися біля тіл убитих побратимів.

— Хлопці, беріть цю квітку з Тверської губернії. Ведіть, там придумаємо, що з нею робити. А ти — ворушися... дзвіночок.

Колокольчиков виклично підняв голову, демонстративно заклав руки за спину.

Максим відвернувся — інтерес до полоненого раптом зник.

Хоча — герой, цього не забрати.

Над селом піднімався густий чорний дим.

Коли відділ Східняка зайшов на околицю, вже не стріляли. Люди, переважно діди, баби й молодіці, поволі витикалися з укриттів, проводжаючи повстанців поглядами, в яких Коломієць віднедавна не бачив радості. Ще рік тому, коли лісова армія вибивала німців та поляків із сіл та брала під контроль цілі райони, населення зустрічало радо. Народ висипав назустріч, кожен хотів чимось допомогти, і розмови всякий раз точилися довкола виборів нової, нарешті своєї влади.

Нині ж ставлення трохи мінялося.

Ні, повертатися до місцевих спинами далі безпечно, своїх не здадуть. Але суцільні поразки повстанців тягнулися від весни, остаточно пройти чорну смугу не вдалося, Бог знає, чи вдасться найближчим часом. Тому надії на те, що вдасться вичистити терен від *Совітів* так само, як позбулися німців, населення поступово втрачало. Ілюзій щодо радянської влади люди, особливо по волинських та галицьких селах, не мали, бо вже встигли її скуштувати. Проте, час від часу спілкуючись з місцевими, Коломієць не раз чув: «Комуна страшніша за німаків».

Він розумів, про що йдеться. Довго відчував на собі, як працює радянська машина, навіть сам був малесеньким її коліщатком. Вона, немов городній шкідник, нищила все на своєму шляху. І хоч у нездатності співчувати та безжальності комуністи не поступалися німцям і, як Максим мав змогу переконатися, полякам, була ще одна обставина. Тутешнім українцям поки складно було зрозуміти її через цілковиту, навіть викличну ірраціональність. Воюючи в лісах трохи більше року, Східняк отримав підтвердження своєї правоти безліч разів — і все одно не міг би пояснити, чому радянські піддані, найперше — етнічні росіяни, не знають страху.

Німці без потреби не заходили далеко в ліси. Вони в боях здебільшого берегли своїх, кидаючи вперед, на неминучу загибель, колаборантів. Поляки діяли проти українців не менш жорстко, але трохи відкритіше. Могли вдарити по підконтрольній повстанцями території і не уникати відкритої сутички. Зрозумівши вже — поляки, на відміну від німців, щиро вважають, що воюють за своє, — Коломієць не приймав цього. Та бодай міг пояснити завзятість Армії Крайової: вони воювали за територію, котра колись входила до складу Польської Республіки, хочеться цього комусь чи ні.

Натомість радянських претензій пояснити не міг.

Більше того: мав нагоду говорити з розумними людьми, котрі інформували населення про діяльність підпілля, випускали газети й листівки, вели усну агітацію. Потім спеціально прочитав кілька книжок. І тепер сам міг за потреби йти в референтуру пропаганди, пояснюючи кожному, хто ще не зрозумів: чверть століття тому російські більшовики за підтримки маргінальної частини української спільноти вторглися на терени сусідньої — чужої! — держави, молодой й недосконалої, проте — не їхньої. Аби вогнем і мечем, кулею та

багнетом, смертними виροками та голодом знищити та упокорити частину народу. Тепер беруться за іншу частину, на ці території чекає подібна доля.

Такі дії називаються окупацією і терором проти мирного населення.

Лиш тепер люди, котрі хочуть миру, готові прийняти його на будь-яких умовах. Тому й зиркають з-за невисоких парканів уже не так приязно. За допомогу повстанцям тут платять свободою та власним життям. Йде війна, селяни виснажені, самим не вистачає, а тут ще лісовиків годуй. Відмовишся — прийдуть, візьмуть, що треба, силою, можуть особливо непокірних показово розстріляти чи повісити. Погодишся — те саме, лиш від влади, котра називає себе законною, повстанців — бандитами, а кожного, хто не кориться, — бандитськими посіпаками.

Останнім часом чотовий УПА Східняк не мав що сказати людям. Не тут, у Підгайному — всюди, куди вдавалося зайти. Тож замість заговорити до них, пошукати бодай якісь слова, зціпляв зуби, закушував мало не до крові губу, відвертався, дивився прямо перед собою. Не хотілося думати, якими поглядами проводжають повстанців хай не всі, але деякі селяни.

Вони прямували на дим і скоро вийшли до пожежі. Горіла хата вглибині села, чорні клуби накривали яблуні в садку, ховаючи стиглі червоні плоди. Під деревами рядком лежали невисокий кремезний старий у кирзових чоботях, брудних штанях від колись справного вихідного костюма та сірій полотняній сорочці, старша жінка в хатньому одязі з розпатланим сивуватим волоссям і молода жінка, коротко, зовсім не на сільський манер, стрижена. Старому стрельнули в лице, жінкам — у груди, кілька разів.

Трохи далі, ближче до курника, товклися кілька його вояків, про щось тихо перемовляючись. Назустріч прибулим із глибини садка, з-за хати вийшов Дунай — трохи сутулуватий, чорняве волосся стрижене під машинку, пізнаваності додав перебитий, трохи приплюснутий ніс — згадка про допити в польській дефензиві[10]. Ковзнувши поглядом по вбитих, мовив:

— Криївка була тут. Як почалося — стрибки налетіли сюди, запалили, постріляли.

— Палити для чого?

— Дурне питаєш.

— Дурне, — погодився Коломієць, повторив: — Нащо палити?

— Щоб нам не дісталося, — Дунай говорив тоном, яким зазвичай пояснюють дітям прості очевидні речі. — Стрибки, бач, вирішили погратися з енкаведе.

— Тобто?

— Криївку здав хтось із місцевих. Тобто, — тут же уточнив, — уже відомо хто. А ці викликали солдатів і доповіли: є інформація, працюємо. Якби твої люди, друже Східняк, втрапили в пастку, вас би тут поклали. Або поклали б не всіх, хтось би вирвався. Війна, кому як щастить. «Червоні погони» забралися б геть. А стрибки аж потім навідалися б сюди й забрали все собі. Здобич.

— Звідки знаєш?

— Служба така, — Дунай витримав паузу. — Тих, хто признався, все одно скарали на місці. Нема чого з ними панькатися.

Максим збив мазепинку на потилицю, обвів поглядом довкола.

— Лишатися тут хоч як сенсу нема.

— Звісно, — погодився той. — Уже під вечір тут будуть солдати. Хай забирають своїх покійників. Я наказав усім тутешнім сидіти по хатах. Може, хоч так убережуться.

— Втрати?

— Двоє.

— Моїх троє.

— Бачу здобич.

Аж тепер Дунай звернув увагу на полоненого радянського офіцера.

Вояки відразу розступилися, ніби лишаючи Колокольчикова сам на сам з офіцером Служби безпеки.

— Наших поховаємо тут, — розпорядився той, вчепившись поглядом у старшого лейтенанта. — Цей піде з нами. Доправлю його до крайової референтури, хай там вирішують. А може...

Не закінчивши, Дунай перевів погляд на своїх підлеглих.

— Друже Хорт, заклич сюди решту. Знайди фіру з конем, відвезіть тіла побратимів у ліс. Подалі, 'би москаль не надибав, вони наші могили паплюжать. Кілька випадків таких знаю, — це він адресував уже Максимові, хоча той не вчора народився й теж міг навести кілька подібних прикладів. — Підемо всі разом.

— Гомін чекає.

— Йому повідомлять, куди рухатися. У цій місцевості лишатися нема вигоди. Є наказ збирати розрізнені загони. Військо групуватимуть наново.

— Зализуємо рани.

— Цю рану, друже Східняк, не залижеш. Усе, маєш наказ. У мене нема повноважень обговорювати будь-що з тобою.

— Саме зі мною?

— Не лови за язика, Східняче. Розумієш, про що йдеться. Мудрий надто.

Втративши раптом інтерес до Коломійця і навіть до полоненого, Дунай пішов з двору. Вояки з його відділу посунули за ним. Уже відійшовши, командир на ходу кинув через плече Коломійцеві:

— Не баріться. Скажи сусідам — хай поховають.

Мав на увазі вбитих господарів.

Заглибилися в ліс — і Дунай звелів зупинитися.

Повстанці розмістилися на невеличкій галявині, причому, як відзначив Максим, вояки з їхніх відділів трималися все ж окремо. До Служби безпеки останнім часом ставлення було не надто приязним. Розуміючи — її діяльність для підпілля вкрай важлива і зважати на роботу СБ треба, — частина командирів, і ще більше мужви[11], воліла не мати з нею спільних справ. Взаємодія — то одне. Виконувати прямі накази, а зовсім уже прикро — виправдовуватися за провали й втрати нікому не хотілося. Тим більше, коли за непростих для партизанки обставин СБ ставала дедалі пильнішою й від підозр у зраді не застрахований ніхто. Коломієць уже багато разів чув нарікання: мовляв, на власну безпекову службу доводиться зважати мало не так само, як і на радянську.

Далі вважаючи Дуная хай непрямо, але все ж таки винним у зриві операції в Підгайному, Максим загнав претензії глибоко всередину. Поміняти нічого не можна, час зворотного відліку не має, гарикатися з Дунаєм та йому подібними — собі на біду. Такі люди завжди праві, а криве слово ладне потягнути за собою погано передбачувані наслідки. За великим рахунком, харчів та цілого одягу не отримали, проте частина партизанів поміняла чоботи на кращі, що вже немало. Ще й полонений, практичної користі від якого Коломієць поки не бачив, маючи лише хай крихітне, проте так потрібне нині відчуття перемоги.

Взагалі — вони виграли нинішній бій.

— Сюди його!

Короткий і різкий, мов плювок, наказ висмикнув Максима з роздумів. Повернувшись на голос, побачив, як двоє вояків ведуть полоненого до Дуная.

Найперше, що штовхнуло Коломійця вперед, — дивне відчуття власності. Це ж він, а не Дунай, захопив старлея з дзвінким, зовсім не мілітарним прізвищем. Усе одно мав передати Колокольчикова в СБ, та збирався зробити це сам. Тим часом Дунай або не звернув, або зробив вигляд, що не звернув уваги на різкий рух чотового у свій бік. Грубо штовхнувши полоненого в спину, погнав його перед собою в лісову глибину. За командиром подалося двоє. Третій став на сторожі, всім своїм виглядом показуючи: туди, куди пішли старші, не варто ходити.

На Максимове плече лягла важка рука.

— Не рухай їх, — озвався з-за спини Чуб. — Пощо тобі той руський?

— Мені він справді до одного місця всрався, — кинув Коломієць, проводжаючи поглядом невеличку процесію, котра саме зникала з очей за кущами. — Ми ж обоє знаємо, чого Дунай від нього хоче. Але довести треба живим.

— Не журися за всяким москалем.

— Я взяв його в полон, — Максим повернувся, скидаючи з плеча Чубову правицю. — *Ти* взяв його в полон, друже Чуб.

— Ми. Двоє.

— Усі разом, коли вже так. Старлей — *наш* полонений. І відповідаємо за нього ми. Якщо не хочемо бути схожими на Совітів, маємо довести до місця й передати до крайової референтури СБ. З рук до рук.

— Пусте. Не суши голову, не переймайся. Вважай, передали. То найліпше. Не хочу з ним панькатися.

— Тебе ніхто не змушує. Але він — полонений, — вперся Коломієць.

Знизавши плечима, булавний відійшов, сперся об дерево, прислухався до лісу.

Десь цвірінькали пташки. Він любив такі моменти — на короткий час здалося: війні кінець, можна відіспатися, ніхто не потривожить.

Позадкував. Примостив автомат під кущ глоду.

Зміряв зі свого місця поглядом вартового.

Розстебнув кобуру, пірнув за найближчий стовбур. Постояв трохи, переконався — на нього ніхто не зважає, вояки наморилися й ловлять кожну мить перепочинку. Дехто вже куняє, насунувши шапку на очі.

Поправивши мазепинку й міцніше прилаштувавши її на голові, Коломієць пішов у тому ж напрямку, куди Дунай повів Колокольчикова. Прикинувши відстань на око, Максим взяв ліворуч, роблячи коло, аби обійти по периметру вояка на чатах, рухався нечутно, як у розвідці.

Щойно вартовий зник з очей, лишившись позаду й праворуч, Коломієць зменшив коло, звично орієнтуючись у лісі й визначаючи напрям руху. Вже вирішив — іде не туди, треба зупинитися й уточнювати орієнтири. Аж тут вони уточнилися самі: попереду, з правого боку, під кутом приблизно сорок градусів, із хащ долинув короткий, сповнений болю крик.

Ще один.

Ще.

Ще.

Стихло так само раптово, як почалося, але Максимові виявилось того досить. Далі пересуваючись тихо, перебіжками, він швидко рушив на крик. На ходу витягнув пістолет, хоч внутрішній голос наполегливо не радив наставляти зброю на своїх. Подібне відбувалося й раніше, але чомусь саме тепер йому того стало досить.

Розумів — нічого не зміниться. Десь навіть готовий був визнати — не правий, стримуватися треба, війна не все спише.

Та все одно квапився.

За три десятки метрів йому відкрилося невеличке урочище. Побачив спину Дуная: той стояв і на щось перед собою дивився. Ступивши ще ближче, Максим уже міг зі свого місця роздивитися все: один вояк, знайшовши замашну гілляку невисоко над собою, вже перекинув через неї міцний мотузок, другий вовтузився, затулений командиром. Вояк потягнув, сильніше, сіпнув з усієї сили — над землею повільно піднявся Колокольчиков.

Заламані назад руки міцно прив'язані до другого краю мотузки, і варто рвонути, не жаліючи сил, як суглоби пронизає різкий біль.

Старший лейтенант закричав, коли ноги втратили опору й він завис між небом і землею. Почав звиватися вужем, та біль від того ставав ще

сильнішим. Дунай дивився на катованого, мов на екзотичну рослину, котра до всього виявилася ще й живою. Після чергового крику, коротко замахнувшись, вдарив Колокольчикова кулаком у живіт. Далі удари посипалися один за одним. Дунай молотив старлея, ніби мішок з піском на вишколах. Чи боксерську грушу — замолodu, в школі, Максим вчащав до спортзалу. Але боксер із нього не вийшов, натомість освоїв самбо.

— Досить!

Коломієць витягнув пістолет, вийшов з-за кущів, але поки ні в кого не цілив. Стояв, тримаючи дуло перед собою на рівні пояса. Навіть зробив крок ліворуч, аби жоден із трійці не опинився випадково на лінії вогню.

Дунай рвучко повернувся, та за зброю не схопився. Зміряв Максима повним здивування поглядом знизу вгору.

— Чомусь мене це не дивує, — промовив він.

— Ти про що?

— Твоя поява, Східняче. От саме твоя. Не чекав, але мав підозру.

— Полоненого треба доставити куди слід, — відчеканив Коломієць.

— Полонених на війні допитують, — Дунай вкотре заговорив до нього, мов до підлітка. — Моеї влади тут доста, аби самому вирішувати, куди, коли і як доправити москаля.

— Чого ти хочеш від нього зараз, друже Дунаю? Що може тобі сказати старший лейтенант НКВС?

— Старші лейтенанти іноді знають більше, ніж полковники.

Колокольчиков застогнав.

— Сука! Сука фашистська! Бандера! Нічого не почувеш від мене, ти!

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ